

"Світ сповнений самотності..."

Вивчення роману Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка"

Світлана Жила,

доктор педагогічних наук,

професор, завідувач кафедри української мови і літератури

Чернігівського національного педагогічного університету

імені Т.Г.Шевченка

У статті аналізується філософсько-психологічний роман Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка" та подаються методи його вивчення у середній та вищій школі.

Ключові слова: назва твору, заголовковий комплекс, символ, відкритий фінал роману; вікторина, літературна дискусія, проблемна бесіда.

Роман Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка" важко вписати в ту чи іншу художню систему: тяжіє він до реалістичної, проте наявні тут риси й екзистенціалізму. Авторка заглиблюється у філософсько-концептуальний аналіз метафізичних проблем буття, проникає в дух різних часів, бо змальовує життя різних поколінь. Письменниця пильно досліджує людську душу, з'ясовує внутрішні і зовнішні закономірності буття, подає цікаву модель світу, в якій задіяні як зовнішні (цивілізаційні), так і внутрішні (духовні, психологічні) чинники. Національна ідея роману проймає всі його клітини. "Вербовая дощечка" — це яскравий світ національних ідей, образів, захоплень, пристрастей, любові й ненависті, світ боротьби добра зі злом, світ зболеного людського серця.

Твір має душу і та душа є частиною душі самої авторки, яка ставить зображуване не тільки в соціально-історичний контекст, а й у моральний, засвідчує руйнацію людини та дійсності, вболіває за змаління української душі. Головна героїня роману Настя Братківська втілює філософську концепцію письменниці і увиразнює основні ідеї, головні тези твору. Маючи філософський тип мислення, вона усе аналізує, шукає істину, відмовляється часто від категоричності.

Теодозія Зарівна вміє концентрувати час і простір, у творі одні часові відрізки змінюються іншими; авторка майстерно здійснює художній монтаж, колажні малюнки насичені і кожен епізод схожий на притчу.

Для моделювання художнього світу, в якому не загубилися ментальні підвалини буття українців, Теодозія Зарівна застосовує виразні засоби мистецького вираження: потік свідомості героїв, внутрішні діалоги і монологи Баби, Насті, багатобачного характеру одного персонажа (полковника Мирона) очима різних дійових осіб (Баби, Катрусі, Кліма Дворозума, Семена Гука, Віруньки), поєднання об'єктивного і суб'єктивного під час відтворення настроїв, людських почуттів, синтез епічної й ліричної, епічної і драматичної розповіді.

Роман має відкритий фінал. Письменниця розраховує на домислення читачем, запрошує його до діалогу, а це означає, що вона хоче бачити його співавтором твору.

Спочатку спробуємо дослідити семіотичну сутність заголовку роману Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка", доведемо, що це заголовок-символ, який здатний відобразити ідейно-тематичну основу твору.

Загальновідомо, що назва книги — це одна із ланок пошуку, адже перше відчуття ще не розкритого тексту виникає у думках читача від заголовку на обкладинці. Кажуть, що назва твору — це запорука успіху. Вона для книги те саме, що вбрання для красуні: чим шляхетніше й пишніше, тим краще, тим цікавішою є й книга, і красуня.

Вербовая дощечка — це не просто семіотична вказівка чогось давно вже відомого українській душі. Заголовок роману пояснюється двома епіграфами і текстом гаївки "Вербовая дощечка, дощечка...". Другий епіграф до твору Теодозії Зарівної прозора тлумачить його назву й допомагає читачеві увійти у світ книги: "Вербовая дощечка заступає кладку чи міст, що ним дівчина переходить символічно з дівочого життя до життя замужнього" (Потебня).

У монографії Олександра Потебні "Про міфічне значення деяких обрядів та повір'їв" сказано, що "мостіння мостів" у пісенних текстах "може бути темним спогадом про небесний міст, яким боги сходили на землю" (2, с.22), а у статті "Переправа через воду як уявлення про шлюб" розкрито значення символу: "Мостіння мостів виражає очікування шлюбу..." (3, с.264). Жінку в Україні вважали за самостійну лише після одруження, одружена завжди користувалася більшим авторитетом у суспільстві, бо увиразнювала ідею кругообігу життя.

Як Олександр Потебня, так і сучасні фольклористи ствердили, що мостіння мосту, стояння на вербовій дощечці, перехід через неї або міст — це символ одруження і символ переходу в потойбічний світ. У Теодозії Зарівної вербовая дощечка — це філософський, естетичний, психологічний символ, який промовляє до читача насиченим змістом, потаємною мовою.

У письменниці вербовая дощечка — це Час, який нагадує, "що все йде до кінця, потроху беручись мохом і руїною". До честі Теодозії Зарівної майстерне уведення (має такий Божий Дар) своїх героїв у Час. Авторка відкриває нові горизонти в художньому осмисленні світу, розширює ідейно-естетичні пошуки, спирається на нові, взяті з реального життя конфлікти. Пропонуючи читачеві широкий розмах картини світу ХХ—XXI століття (у романі подаються швидкозмінні епізоди, осмислюються різні факти з історії України, нагороджуються цікаві деталі життя персонажів різних часів, історії героїв, доленосне переплетення їхніх відтинків життя), письменниця філософствує почасти про Час.

Ці розмірковування глибокі, приміром, чого вартує лише оце: "Давно усвідомила також, що моїм батькам не пощастило з часом. Загалом, він або сприяє, або нищить, і нема на те ради" (1, с.190).

Вербовая дощечка — це пізнання своєї неповторності в часі. Це ментальні кордони у Часі й Просторі.

Вербовая дощечка — це пізнання наших достоїнств і наших вад, нашої моральної високості (до речі, український народ вважається одним із найморальніших народів світу) і нашого морального змаління. Теодозія Зарівна на сторінках роману розмірковує про добротворчу мораль нашого народу.

Вербовая дощечка — це й енергія роду, зв'язок кількох поколінь, генетична пам'ять, символ вічного оновлення й життя.

Вербовая дощечка тісно пов'язана з дорогою (символ дороги), адже це також спосіб чогось досягти, до чогось дійти, кудись повернутися.

Помилкова дорога для цілої нації — це дурман, отрута, а правильна — цілющий засіб, воля і щастя України.

Вербовая дощечка у Теодозії Зарівної — це саме почуття кохання, яке для наших героїв є тим самим, що Сонце на Землі, і вони цінують і солодкі, і гіркі його миті. Вербовая дощечка єднає два береги — жіночий і чоловічий. Якщо люди люблять одне одного, то й прокладається кладка — вербовая дощечка. Між різними парами — різні вербові дощечки. Так, скажімо, між Бабою та її Василем Максимовичем з Микулинець присмалена громом (натяк, що Опришко уже мав шлюб з Маринею).

Вербовая дощечка — це й "балансування між двома берегами, тим, що для наших, і тим, що для чужих і прийшлих", бо "велика то таємниця і велика вистава — підпілля"(1, с.104).

Вербовая дощечка — це вокальна схожість голосів: "Ми зазвучали так, наче нас народила одна мати" (1, с.294). Треба розуміти як психологічну сумісність (Настя Братківська і Арсеній Смуток очищалися і відроджувалися, за допомогою пісні ввіряли долю свою одне одному).

Як бачимо, вербовая дощечка у Теодозії Зарівної набуває потужного символічного значення, розрахованого на взаєморозуміння авторки та її читачів.

Заголовковий комплекс роману Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка" (назва твору, присвята, 2 епіграфи) й текст гайки "Вербовая дощечка, дощечка...", вміщений на обкладинковій сторінці книжки, є інформаційно й емоційно навантаженими, концептуально значущими й сприяють кращому розкриттю сюжету.

Вербовая дощечка набуває важливого смислового й конструктивного значення в семіосфері роману. Образ є символічним. Він об'єднує компоненти колізії, фабульні і позафабульні структури твору, визначає його міфологічний характер.

Доля героїнь немовби підсвітлюється променями філософсько-міфологічної символіки, що проймає сюжетні лінії Баби, Насті, Катрі ореолом екзистенціальних смислів. Життя кожної героїні "справді обертається на своїй заздалегідь встановленій орбіті..."

Заголовковий комплекс допомагає розкрити історію роду, історію трьох поколінь: літньої жінки, її дочки і внучки. Літня жінка — Баба, авторка лишає її без імені, може тому, що "долю мала — не приведи, Господи", а може й тому, що знала пісень без міри, "життя душило-душило її і все ж не могло змусити

замовкнути, так ніби співала, аби не боліло, аби пригасити той шиплячий, вічно живий вогник жалю на світ, на долю, на небеса" (1, с.143).

Юлія Джугастрянська у статті "Право бути прочитаною"(4) напише, що ця Баба проходить через книгу, як скіфські скульптури крізь історію. Нам же хочеться назвати її генетичним кодом наймолодшої героїні роману Насті Братківської (до речі, ім'я в головної героїні з'являється лише в четвертому розділі роману, а в епілозі і в трьох перших розділах вона анонімна).

Баба, яка виховувала внучку з пелюшок, наділила Настю корінням свого роду, тож і була ця жінка на сторінках роману наділена силою, красою, шляхетністю, розумом, волею. Історія наймолодшої героїні роману виписана найповніше — це від її імені ведеться оповідь, це вона заявляє: "все, що залишу на папері, вже не зітреється, і не змиється" (1, с.11). Це їй "доля визначила...місце — посередині між столицею і селом" (1, с.13), бо вона працівник музею українських старожитностей, збирає Україну з уламків старовини, "від чого кривить практичніших і діловитіших, ніби від дитячого дивацтва, нині мало хто й знає, що подібне заняття на божому світі взагалі існує" (1, с.14). Спеціаліст по старожитностях любила землю і людей і їй вдалося зібрати стільки експонатів, що їх вистачило би на окремий музей і великі альбоми. Науковий співробітник музею начинена тисячами вислуханих розповідей, пісень, казок, гарячковий гравець-колекціонер, але чесна: "Не повірите, але з усіх своїх поїздок я не взяла собі нічого" (1, с.91).

Настя співуча, любить пісні, як саме життя, вмiє ідентифікувати з кількох нот, переслуханi в театральних залах опери й симфонії, багато читає, філософствує, чого варта тільки оця її думка: "в українців зникла любов і ненависть, лишилися тільки користь" (1, с.83). Спорідненість Настини й Бабиної душ очевидна: народний досвід, народна культура, фольклор, поетичний світ української мови.

У Баби й Насті живе дух і душа етносу, їхні особистості — це сильні мікрокосми, складні й неповторні. Хто уважно читав роман, той помітив, що єднає ці душі ще й вода, невеличкий потічок — "співаючий струмок". Вода, як відомо, позначає і пояснює вічність, космічний простір, межу між світами й станами людського буття, життєдайне жіноче начало, родючі сили природи, кохання. Вода в уявленні наших предків мала жіноче (річки, озера, ставки) й чоловіче (дощ, град) начало; жіноче й чоловіче начало поєднувалося, вода виступала Праматір'ю Світу.

Баба розповідала Насті: "У нашому яру текла річка. Вийдеш навесні увечері, а вона дзюрчить, тихо так, заколисуюче, що би в тебе на душі не кипіло, та вода змивала; постоїш на містку, послухаєш, подивишся у неї, як у дзеркало, і людиною вертаєшся. Я дуже любила там бувати" (1, с. 143). Бабин співаючий струмок мав кладку зі старої верби, і коли вона була маленькою, то любила клякнуту на тій вербовій дощечці.

Настя працювала "у законсервованому часопросторі" — музеї народної архітектури під відкритим небом — і дуже любила невеличкий потічок, який протікав тут, із перекинутою між краями дошкою: "Більш за все на світі люблю на ній стояти, бо спів води нагадує давно покинутий дім на березі безмежного яру, у котрому завжди вигиналася течія, навесні глибока, влітку плітка, над темною водою хилиталася вузька кладка, а я, немов горобець на лозині, погойдувалася у повітрі" (1, с.16).

Вода, цей місткий символ роману, як і вербовая дощечка, допомагала нашим героїням пізнавати світ, сповнений самотності, й рятуватися від неї.

Катруся — мати головної героїні роману Насті — була в УПА і тому все життя несла найтяжчий хрест.

Красуня ["Катруся вдалася гарною: стан тоненький, груди високі, нога під нею, ніби виточена..." (1, с.62).] закохалася в Мирона, командира УПА, й пішла до партизанки. І хоча розуміла, що для них лишався вихід — лише смерть, бо ця війна була безнадійною, — мала (як й інші) заспокійливу філософську думку: "Просто аби ті зайді пам'ятали, що ми не бидло, що ми не всі — бидло" (1, с.103).

У загоні Катрусі "треба було прати сорочки і кілометри закривавлених бинтів, прасувати гарячим залізком, щоб убезпечитися від зарази, місяцями і літами вдавати яку маломовну чи глухоніму, аби принести відомості, ідучи в розвідку або ж на зв'язок..." (1, с.104).

Весілля ("освячення душі", введення її в контекст земний, у тіло молодої) виявилася нещасливо-щасливим для трьох героїнь: Баби, Катрусі й Насті.

Головна героїня роману розмірковує: "Час від часу пронизувала думка: насправді, сімейне життя йде по спадковості, як характер, врода, голос чи колір волосся. Доля так скручувала моїх предкинь, що всі, котрі ще трималися у пам'яті, жили одиноко, тягнули нелегкий тягар існування, немов жилаві коні, і ніяк не могли вийти з колії, яку їм заготував хтось невідомий.

Може аж мої хлопці переминаять цю лиху естафету, я була щаслива у пологовому будинку вже з того, що жіноча доля у нашому роду, нарешті, трохи перепочине

— від мене починалася її чоловіча лінія" (1, с.143).

Нещасна у шлюбі Баба. Люблячи гультюя Опришка Василя Максимовича, вона так до кінця й не знає, чи любить він її, і де насправді пропадає; у іншій родині чи на роботі в гендлярстві.

Нещасливим виявилася й кохання Катрусі. Воно затьмарилося тоді, коли вона легалізувалася "в найглухішому куті" під чужим прізвищем (Ганна Сидонякова), а її чоловік Мирон перейшов кордон і опинився на чужині. Катруся, яка найбільше боялася чоловікового забуття і зради, бо весь усесвіт злився у неї в коханому, адже в жінки насильно відібрали материнство, дістала зраду. Теодозія Зарівна напише в романі, що зрада — символ часу, його ідея і його кров. А у читача може народитися думка, що суть кохання полягає в тому, щоб ніколи не бути щасливим.

Образ Катрусі чимось нагадує нам образ Гельці (Довган Олени) із роману Оксани Забужко "Музей покинутих секретів". Обидві героїні є учасницями УПА, вписані письменницями в суворий воєнний час ("ліс — не курорт"). Концепції образів творяться за допомогою пізнання світу війни. І Теодозія Зарівна, і Оксана Забужко виявляють несподівані закони воєнного ліхоліття: дівчата закохуються в сильних чоловіків.

Багато жінок цінують силу понад усе, а в часи війни, страшних катаклізмів їм хочеться опертися на сильне плече. Тільки Катруся закохалася в того, хто виборював Україну (красеня, розумника, полковника із віденським дипломом), який "вроди, чемності, культури мав на велике військо" (1, с.204), а Гельця — у зрадника "Стодолю", який привів до кривілки з вагітною жінкою облавників. І Олена Довган, яку по-справжньому кохав Адріян Ортинський і хотів, щоб вона лишилася живою, вибирає смерть. "Я не хочу...носити його кров..." — каже Гельця, — і виходить із трьома упівцями, щоб вбити свого чоловіка, батька ненародженої дитини, бо боїться, що Стодоля на крайову нараду провідників СБ прийде вже з новими облавниками.

Смертельним трюком було бойове життя Мирона й Катрі, Адріяна Ортинського й Олени Довган. "Слава Україні!" — сказав він [Адріян — С.Ж.] до "Стодолі". І розняв зціплені круг чеки пальці" (5, с.575).

Гостро піднімаючи національні й моральні питання доби (сорокові ХХ й початок ХХІ століття) в романі, Теодозія Зарівна дивує читача тим, як тонко й майстерно поєднані в ньому площини суспільного буття й життя окремої особистості, її моральний світ, почуття.

Візьмемо для прикладу образ полковника УПА Мирона, який твориться кількома нараторами. Про Мирона розповідає Баба своїм внучці:

"Мирон прийшов до села із гарною шкіряною рукавичкою на лівій руці, темний від сонця і вітру, кучері, наче з дроту, очима відчитував людину, як ворожка, не існувало питань, на котрі не знав би відповідей. Дівчата затаювали дихання, лідери у "Просвіті" шанобливо примовкали, ось що робили краса і освіта. Панський тік лежав великий, наче світ, і вміщав кількоро сіл. Чути було дзижчання мухи, коли говорив" (1, с.61).

І хоча Баба сердиться на свого зятя за те, що той прилучив її доньку-одиначку Катрусю до підпільної роботи, творить позитивний образ батька для Настусі.

Про батька розповідає Настусі мати: "За татом твоїм ні сліду. О, як то тяжко молитися в церкві, коли не відаєш, чого для нього просити: здоров'я чи царства небесного?" (1, с.197).

"То був талант для воєнного часу" (1, с.203).

"...вроди, чемності, культури мав на велике військо. Я життя пережила, але так і не знайшла гарнішого і мудрішого" (1, с.204).

Клим Дворозум характеризує Братківського як людину, здатну до глибоких і сильних почуттів, віддану Вітчизні й народові, сильну, розумну, принципову.

— Вітчизна була для Мирона чимось таким, що стискало груди і пришвидшувало биття його серця (1, с.238).

— Мирон-воїн, командир, герой, про нього пісні складали. Всі місцеві хлопчиська хотіли бути подібними на нього: білий кінь, форма, як влита, орел... ..він вважався ідеалом героя і вояка(1, с.246).

— Мирон — файний хлоп, його школи в нього на чолі написані. По-французьки — прошу, по-німецьки — скільки завгодно. Людей беріг, по-дурному на кулі не кидав, вони за ним — у вогонь і в воду (1, с.247).

Мирон Братківський, за словами Кліма Дворозума, перебував у ситуаціях на межі життя і смерті: пройшов через конспіративну роботу в Польщі, через безкінечні бої з німцями, через змагання з різними партизанами, через більшовицькі й упівські сита, він міг переконувати ворогів, навіть своїх власних, і продовжував робити справу без страху і сумніву.

Зіткнення нашого героя зі світом як чужим, так і своїм, породжує відчуття абсурду, який міститься не в героєві чи у світах, а в їхньому співіснуванні, бо світи не відповідають очікуванням персонажа. Чужинці полюють на командира високого рангу — і це зрозуміло. Але його хочуть вбити й свої, бо Мирон — це надмір всього: розуму, відваги, героїзму, честі. У нього, звинувативши в зраді, стріляє Малий Пиріг; районів референт СБ наказує Климові Дворозуму зліквідувати Мирона, як той вийде на зв'язок. Із цих абсурдних ситуацій полковник виходить достойно. Про нього можна сказати, що це стоїчний герой, який надихав багатьох до боротьби й життя:

— Дорогі мої вояки, своє ми зробили, ліпше чи гірше. Бо то вже не війна, а цілковита масакра. Пробивайтеся через оточення, я вам наказую вижити, а потім народити багато синів і чекати іншого часу. Він обов'язково прийде. Будемо живі — буде Україна, а як всі вмремо, то лишиться на нашій землі лиш ворог (1, с.244).

Колишній упівець Семен Гук так каже про свого командира: "Він був великим артистом. І вояка, і командир, і герой, але найперше — артист. Не раз казали: "По тобі сцена плаче". Такі раз на сто літ родяться. ...Його доля захищала, а це більше, ніж карабін. Вдягав чужий мундир — енкаведистський, польський чи німецький і йшов, як по бульвару у Відні, всі честь віддавали. А міг і лісами проскочити, дерев у Європі видимо-невидимо: через Словаччину і — гайда аж до Австрії"(1, с.259).

Тітка Вірка, колишня зв'язкова УПА, про свого командира Мирона згадує, що той мав не тільки міць і незборність, але "добре знали його другу половину — м'якість і обов'язок" (1, с.278).

Мирон, який був уже поблизу кордону, повернувся, щоб підтримати свою донечку, лишити їй сімейні золоті речі й гроші.

Перебування полковника Мирона в Україні, його життя в конкретному часі, ніде не заплановане. Він помимо своєї волі потрапляє за межі Вітчизни і змушений жити в чужому світі. Далі для читача — лакуна. Ми

нічого ніколи не знаємо про той моральний характер вибору, через який довелося пройти Миронові Братківському. Випадає майже півстоліття життя нашого персонажа. Ми дізнаємося, що Мирон живий, має правничу контору і молодшу на двадцять п'ять років дружину, в той час як перша чекає його в глухому закуті.

Що зробив чужий бізнесовий світ із нашим героєм? Метаморфози, які трапилися із Мироном, жахливі. Про них говорить Настуся своєму батькові в листі: "Бо так виходить з твоєї біографії, ніби ніщо не має якоїсь особливої ваги: ані любов, ані народ, ані навіть Україна, заради якої ти колись хотів вмерти, а тепер забув, що вона є на світі"(1, с.267).

Теодозія Зарівна випикує ідеальний образ Мирона Братківського в Україні — командир високого рангу, розумник, красень, морально сильна особистість. Читач захоплюється цим образом — і раптом — як обвал скелі — його зрада доньці, дружині, Україні. Авторка залишає реципієнта наодинці з текстом. Це своєрідна гра з читачем.

Одні зраду пояснюють чужиною: не було звідки черпати живильну енергію, меркантильний західний світ упіймав у свої сіті, денационалізував.

Інші, люблячи Мирона, стверджують, що він оберігав свою колишню родину, бо що, власне, він міг запропонувати своїй дружині і доньці?

Роман надзвичайно цікавий і має необмежені можливості для його вивчення як у середній, так і вищій школі.

Пропонуємо орієнтовний план вивчення роману Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка".

1. Жанр "Вербової дощечки". Філософсько-психологічний роман.

2. Життєва основа твору. Письменниця про свій роман.

3. Тема, ідея, проблематика твору.

4. Композиція твору. Епілог + 22 розділи + пролог. Особливості сюжету. Їхня роль у розкритті проблем.

5. Роль позасюжетних елементів (назви твору, присвяти, епіграфів, описів тощо).

6. Система образів: їхня роль у розкритті проблем твору.

7. Особливості художніх засобів роману.

8. Художня вартість роману. Роман "Вербовая дощечка" в оцінці літературних критиків Михайла Слабошпицького, Юлії Джугастрянської, Василя Голобородька та інших.

9. Учнівська чи студентська інтерпретація твору.

Подаємо розповідь Теодозії Зарівної про написання й життєву основу роману "Вербовая дощечка".

Письменниця Теодозія Зарівна про роман:

Трохи про історію, яка в романі. Це розповідь трьох жінок — літньої жінки, її дочки і внучки, історія трьох поколінь: чиясь більше виписана, чиясь менше, наймолодшої найповніше. На задум наштовхнуло мене кілька причин. У моєї знайомої мама була в УПА, і коли прийшли радянські війська, чоловік відвіз її возом далеко в Карпати, де вона прожила довге життя сама. Подробиць я не знала, тож мала безцінну свободу — що вимагав твір, те й писала. Це, звичайно, не стало чистою свободою. Адже в УПА на Перемищині боровся мій вуйко, котрий у сорок четвертому, весь у нагородах, повернувся з війни, маючи за плечима облогу Сталінграда, дивом виживши після двох тяжких поранень і одразу потрапивши в новий вир. Бог подарував йому довге життя, перед ним ще багато років мимоволі виструнчувався не один чоловік, а жив він у великому місті, допомагав десяткам людей і мав винятково світлий розум. Молодесенькою зв'язковою була моя мама. Обдарована від природи, з багатим лексиконом, відмінниця... Від трагічного кінця її врятувала депортація з Надсяння в Західну Україну, де мама, відмовившись вступати в комсомол, поставила хрест на кар'єрі й назавжди залишилася в малесенькому сільці, сенсом її життя стало виховання дітей, а святом для неї було читання романів.

Отже, усе, про що йдеться у "Вербовій дощечці", писано життям на шкірі. Чому той твір має відгукнутися в людях? Бо письменник мусить оті суворі письмена зі шкіри перенести на папір. Що більше в них больових точок, то ймовірніше, що читач їх відчує. Ось мені зателефонував Степан Галябарда, через кілька годин після того, як отримав книжку, він устиг прочитати кілька глав і вигукнув: "Ти мені кинула в груди гранату, і вона вибухає!" То був перший відгук, який засвідчив, що почуття, які я вклала в роман, повертаються до автора. До речі, я безпомилково знаю, хто прочитав книжку від дошки до дошки — у тих змінюється голос. І це, мабуть, є цінним у літературі — загадковий спосіб передавання емоцій, це трапляється не так часто, а решта — ремесло.

* * *

...Я свідомо тримаю сюжет під контролем. Колись Іво Андрич зауважив, що тільки письменник може проаналізувати свій твір якнайточніше. Не можу сказати, який з мене аналітик, але свій твір я знаю досить добре.

Я старалась зробити героїв різними, нікого не засуджуючи, уживаючи інтонацій, позбавлених злоби й ненависті.

Не знаю, чи це читається, але розумію, що за сприятливих обставин люди бувають прекрасні, а за страшних обставин — гірші. Цей біль сьогоднішнього дня, коли бути моральним, чесним, порядним — немодно й не вигідно, я старалася передати. Чи є місце надії? Хіба сподіватися на якихось совісних, кращих. Можливо, на письменників, митців. Якщо вони не запливли жиром. І хоч література нікого не врятує, проте може достукатись і спитати: "Ти лишився людиною? Тобі не шкода себе вчорашнього?" Якщо така думка опанує читачів, я матиму полегшення.

* * *

УПА. Навіть у цій книжці немає позолоти, тут є і те, і те, що було в людях. Ще живий спогад про той час, я пам'ятаю тих людей, дехто ще є. Вони йшли на смерть за ідею. Звичайно, були серед них молоді...

* * *

...юні ідеалісти. Але це було масово, і вилучити це з історії неможливо. І якщо нині половина народу думає інакше, то це дуже важливий факт історії, його не скасуєш директивами. Коли буваю в церкві, завжди ставлю свічку й за них: "Хлопці, вас пам'ятають". І хоч у людей давним-давно інші інтереси, маю враження, що не все вмерло(6).

Для перевірки знання тексту твору пропонуємо скористатися вікториною за романом Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка":

Вікторина за романом Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка"

1. Хто автор слів "Кожне життя обертається на своїй заздалегідь встановленій орбіті, випадок додає йому збурення і відхилення, не спотворюючи по суті", що використані в епілозі? (Х. Ортега-і-Гасет)
2. Як звать головну героїню твору? (Анастасія)
3. Скільки їй років? (42 роки)
4. Хто такий Славко Бородай? (рудий чоловічок)
5. Ким працювала Настя? (музейний працівник)
6. Де вона навчалася? (після восьмого класу вступила в педучилище; закінчила також університет)
7. Хто такий Микола? (чоловік Насті)
8. Скільки дітей було у Насті і Миколи? (двоє хлопців)
9. Ким були батьки Насті? (повстанці ОУН УПА, Мирон та Катря)
10. Для чого підв'язувала подушку мама Катрі? (щоб не дізналися, що Катря вагітна)
11. Хто виховував головну героїню? (Баба)
12. Як звали чоловіка баби Насті і чому їм не вдалося зберегти родинне щастя? (Василь, він був гендляр і мав ще іншу родину)
13. Хто такі брати Михлики? Яке вони мали прізвисько? (сільський оркестр(скрипка, акордеон, труба і бубон), "Вже й по всьому")
14. Який танець танцювали Йосиф і Настя? (танго)
15. До кого приревнував Микола Настю? (до Степана)
16. Ким доводилася Арсентію Дарія Смукот? (мамою)
17. З якого дня жінка ніколи не розпочинала справ? (з понеділка)
18. До кого першого потрапила в гості шукачка старовини і який скарб від неї дістала? (Явдоха із Зеленої, ярмо)
19. За яких обставин вона потрапила в Молодилів? І куди спочатку вона хотіла помандрувати?(Автобус до Зеленої зламався і "я поїхала у той бік, куди везли")
20. Хто така Софія Нижник і як вона пов'язана з головною героїнею? (практично з Настею вони стали подругами)
21. Що подарувала Софія Іванівна Нижник для музею? (блузу)
22. Хто такий Сенько і хто такий Арсентій? (це одна й та сама людина, житель Молодилова, з яким Настя зустрілася під час зливи)
23. Навіщо збирачці старовини потрібен був дід Митя? (йому належав праник)
24. Хто така Ганна Сидонякова? (це Катря, мама Насті)
25. Яка дата була на сволоці старої хати на хуторі? (1765)
26. Як пов'язаний Клим Дворозум з Мироном Братківським? (вони вчилися разом, входили до організації)
27. Хто вистрелив у Мирона, але не поціливав? (Малий Пиріг)

28. Кому належать слова: "Війна — це теж життя"? (Климові Дворозуму)
29. Для чого Настя завітала до Семена Гука? (розпитати про батька)
30. Чому Анастасія повернулася в Молодилів? (поглянути на хату і зустріти Арсентія)
31. Кого побачив Арсентій, коли проводжав свою дружину на зупинці? (Настю)
32. Хто допоміг Насті змінити імідж? (невістка Альона)
33. Хто навідався до музею у ролі спонсора? (Степан з дружиною Лесею)
34. Що запропонував Степан Насті, коли прийшов до неї додому? (стати нянею його дітей)
35. Кому писала листа Настя? (батьку)
36. Чи були у Мирона ще діти, окрім Насті? (так, троє, від другої жінки)

Пропонуємо можливі запитання для літературної дискусії про людину, любов і зраду за романом Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка":

- Критик Михайло Слабошпицький пише, що "у Вербовій дощечці" дуже багато нашої історії, багато впізнаваної сучасності, тут є вічні питання: що є людиною як людиною".
А на вашу думку, що є людиною як людиною?
- Поміркуйте над думкою Теодозії Зарівної: "Конформізм — наша нова релігія. Її вже не соромиться ніхто" (1, с. 263).
Чи сповідуєте ви цю релігію? Якщо ні, то чи легко вам бути у житті нонконформістом?
- Чи погоджуєтесь ви з думкою літературознавця Василя Голобородька, що "Вербовая дощечка" — це книга про любов і зраду. Так? Ні? Свою думку аргументуйте.
- Чи справді для закоханої Катрусі увесь увесь світ злився в любимому Миронові? Свої думки підтвердіть сторінками роману.
- Кажуть, що найбільше щастя в житті — це впевненість, що тебе люблять. Чи була Катруся впевнена, що її любить чоловік?
- Прокоментуйте роздум Катрусі про те, що щоденний подвиг жінки набагато важчий, ніж подвиги чоловіка:
"...Чоловік може бути героєм, жінка — ні...Якщо й траплялося, то все це неприродно, вимушено, аби довести своє комусь...Жінка, що дає людині життя ціною майже власного (бо не кожна може витримати навіть пологи), а не ціною хвиливи радості, як чоловіки, платить незмірно більше світові, вона віддає частину себе. Потім та частина, власне її відсутність, весь час болить, так ніби хто втяв кавалок тіла... тому звияжці й можуть іти на смерть, думати про перемогу чи народ, бо добре знають — їхніх дітей пантрує вдома віддана істота — жінка..." (1, с.200).
- Доведіть, що жінки в романі наділені внутрішньою силою (Катрине чекання, Бабина відданість доньці й онучці, Настина шляхетна гідність).
- Прокоментуйте думку Насті: "Зрада — символ часу, його ідея і його кров" (1, с.263).

- Чи зраджували вас і ваших рідних у житті? Чи можна виробити імунітет до зрад?
9. Чи має право Мирон виправдовувати своє затишне життя турботою про хвору дружину (німкеню)?
10. Що є вірність і де проходить межа між зрадою найдорожчим і зрадою самому собі?

На допомогу філологам подаємо орієнтовні запитання для підсумкової проблемної бесіди:

- Що вас найбільше вражає в змістовому полі твору і чому? Чи важко жити людині у світі, сповненому самотності?
- Чи зі всіма візіями світу, змодельованими авторкою, ви погоджуєтесь?
- За допомогою чого моделюється багатимірний художній світ роману?
- Чи зуміла письменниця відтворити епоху і характери людей?
- Поміркуйте над сторінками роману, в яких ницість вивищується над духовністю. Як, на вашу думку, можна запобігти цьому?
- Літературознавець Василь Голобородько стверджує: "Кожний епізод роману перетворюється на притчу, а кожна романна реалія на багатозначний символ". Доведіть справедливості цього міркування або спростуйте його сторінками твору Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка".
- Доведіть, що заголовок роману Теодозії Зарівної "Вербовая дощечка" "є організуючим ядром, концептуальним згустком, мигдаликом, у якому, немов у генах, запрограмована життєва функція персонажів, проблематика твору, його художня доцільність" (Роман Іванчук).
- Чи згодні ви з думкою, що назва твору — це ключ, який є кодом художнього тексту?
У статті ми запропонували лише деякі методи вивчення цього роману, їх може бути набагато більше. Педагогічна професія — це завжди творчість.
Роман Теодозії Зарівної — це виразний естетичний матеріал, і творчий філолог зможе на ньому побудувати яскраве й результативне заняття. Для цього треба емоційно-художню силу тексту помножити на особисте "Я" філолога і учня або студента й увійти в діалог з авторкою роману, проникнути в мистецький універсум твору.

Література

- Зарівна Теодозія. Вербовая дощечка. — К., 2008.
- Потебня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. — М., 1865.
- Потебня А.А. Переправа через воду как представление брака// Древности. Археологический вестник, издаваемый Московским археологическим обществом. — Т.1. — М., 1868.
- Джугастрянська Юлія. Право бути прочитаною// <http://litakcent.com/2009/01/21/pravo-buty-prochytanoju>
- Забужко Оксана. Музей покинутих секретів: Роман. Вид. 2-ге, доп. — К., 2009.
- "І хоч література нікого не врятує": Розмова Михайла Слабошпицького з Теодозією Зарівною// Літературна Україна. — 2008. — 9 жовтня. — № 39 (5277).
- Голобородько Василь. Книга любові і зради <http://litakcent.com/2009/07/01/Knyha-pro-ljubov-i-zradu/>

Светлана Жила. "Мир наполненный одиночеством...". Изучение романа Теодозии Заривной "Вербовая дощечка" В статье анализируется философский, психологический роман Теодозии Заривной "Вербовая дощечка" и предлагаются методы его изучения в средней и высшей школе.

Ключевые слова: название произведения, заглавный комплекс, символ, открытый финал романа; викторина, литературная дискуссия, проблемная беседа.

Svitlana Zhyla. "The world is full of loneliness..." The study of novel "Verbova doshchekha" by Feodosiya Zarivna. In the article the philosophical and psychological novel "Verbova doshchekha" by Feodosiya Zarivna is analyzed and methods of its learning in secondary and high school are given.

Keywords: title of the work, complex of headline, symbol, open ending of the novel, literary quiz, discussion, problem talk.